

RELACIJE USPJEŠNOSTI PENOLOŠKOG TRETMANA I BORAVKA U MIKROSOCIJALNOM OKRUŽENJU OSUĐENIH OSOBA U DJEČJOJ DOBI¹

Antonija Žižak
Josipa Bašić

Originalni znanstveni članak

Fakultet za defektologiju
Sveučilišta u Zagrebu

UDK: 376.58

SAŽETAK

Ovaj rad rađen je s ciljem izučavanja veza uspješnosti penološkog tretmana (16 varijabli) mjerene u dvije vremenske točke (nakon 3 i nakon 6 mjeseci) i pretežnosti boravka u mikrosocijalnoj sredini do 11 godine starosti osuđene osobe (10 varijabli).

Uzorak ispitanika čine osuđene osobe KPD Lepoglava koje su bile na početku penološkog tretmana. U prvoj vremenskoj točki ispitano je 222, a u drugoj 151 osuđena osoba.

Rezultati kanoničke i kvazikanoničke analize (program QCCR) ukazuju na relativno nisku povezanost promatranih proastora, što je bilo za očekivati, jer se radi o jednom vrlo uskom prediktorskom skupu varijabli. U kanoničkoj analizi promatranih prostora izoliran je po jedan, a u kvazikanoničkoj analizi po dva para značajnih kanoničkih, odnosno kvazikanoničkih faktora u svakoj vremenskoj točki. Svojom strukturom ovi faktori sugeriraju tendenciju prema kojoj je uspješniji penološki tretman u obje vremenske točke moguće očekivati kod osuđenih osoba koje su do 11 godine života imale iskustvo življenja u cjelovitim ili nadopunjenim obiteljima.

1. PROBLEM

Provjera uspješnosti penološkog tretmana vrlo je kompleksan istraživački poduhvat. Ta konstatacija pogotovo vrijedi ukoliko se radi o "sekvencionalnim" evaluacijama², evaluaciji programa tretmana³ ili evaluaciji programske integralnosti⁴, dakle takvim načinima evaluacije tretmana koji su, zbog činjenice teške dostupnosti penološkog

tretmana objektivnom mjerenju, vrlo rijetko poduzimani. U cjelini gledajući, u posljednjim desetljećima literatura pruža primjere i vrlo optimističnih i vrlo pesimističkih rezultata studiranja tretmanskih modela i njihovog utjecaja na osuđene osobe. Uočljivo je pravilo da što su istraživanja ranije poduzimana i publicirana to su i rezultati pesimističniji (Adams, 1974; Klockons, 1975). Tako je Baily 1966.

¹ Ovaj rad dio je istraživačkog projekta "Relacije psiholoških socioloških i kriminoloških karakteristika osuđenih osoba i njihova ponašanja za vrijeme izdržavanja kazne lišenja slobode" kojeg realizira Fakultet za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu.

² Pod "sekvencionalnom" evaluacijom podrazumijeva se promatranje subjekata u različitim vremenskim periodima tretmanskog procesa kao i komparacija grupa subjekata različite razine tretmanskog iskustva, a za koje se pretpostavlja da su bile manje više identične na početku tog procesa (Glaser, STTranton, 1972).

³ Evaluacija programa tretmana je operacionalna evaluacija, usmjerena na promjenu određenog modela tretmana ili njegovog segmenta (Teed, 1974).

⁴ Evaluacija programske integralnosti usmjerena je na istraživanje adekvatnosti tretmanskog koncepta, intenziteta i trajanja programa, karakteristika osoblja, te zakonitosti diferencijacije tretmana - dakle prikladnosti tipa tretmana tipu osuđenika kao i karakteristikama osoblja. (QUAY, 1977).

analizirao sto istraživanja o uspješnosti tretmana u cijelom nizu penalnih ustanova. Osnovna obilježja analiziranih tretmana odnose se na nedostatak teoretskog utemeljenja tretmana te generalnu tretmansku neuspješnost.

Robinson i Smith su ispitali i 1971. objavili rezultate analize nekoliko studija o penološkom tretmanu (uglavnom eksperimentalnog tipa) na području Kalifornije i utvrdili da ne postoje relevantni pokazatelji koji bi potvrdili superiornost bilo kojeg od promatranih tretmanskih programa. O neefikasnosti penoloških tretmanskih programa svjedoče Kasebaum, Ward i Wilner kroz rezultate masovne kontrolirane eksperimentalne studije o grupnom savjetovanju u Kalifornijskim zatvorima. Analizirajući 1972. godine 21 eksperimentalnu studiju o efektima primjene psihoterapije u korekcionim institucijama Speer nalazi i one koje svjedoče o uspješnosti ovakvih tretmanskih programa (naročito s maloljetnicima), kao i one kod kojih to nije slučaj (prema Adams, 1974).

Opće implikacije novijih istraživanja vezane su uz naglašavanje potrebe jačeg teoretskog utemeljenja evaluacijskih studija penološkog tretmana, te uvođenje nezavisnih istraživača koji su u stanju paralelno kreirati tretmanske programe, znanstveno ih evaluirati i temeljem te evaluacije kreirati promjene u sistemu penološkog tretmana ili nove parcijalne programe (Adams, 1974,

1974a, Reed, 1974). I dok suvremene penološke teorije podržavaju nedorečenost i neizvjesnost u prostoru ciljeva penološkog tretmana, pa i cjelokupnog tretmanskog procesa (Beto, 1970; Mays, 1975; Scot, 1977; Toch, 1979), dotle u penološkoj praksi nema ekskluzivnih ciljeva, naprotiv, paralelno postoje i prožimaju se različiti, ponekad konfliktni, parcijalni ciljevi.

S druge strane nemoguće je utvrditi kako i na koji način penološki tretman može biti evaluiran, odnosno unapređen, bez uvođenja jasnih tretmanskih ciljeva i njihovog reduciranja na razinu mjerljivosti⁵ (Wilkins, 1972). I ne samo ciljevi, vrlo često je nepoznanica i što se pod pojmom penološki tretman podrazumijeva. Ovaj se problem najčešće nadilazi, naročito u praksi, pridavanjem tretmanu najšireg značenja⁶. Tako Toch (1979a) pod tretmanom u najširem smislu podrazumijeva penalnu instituciju kao psihološko okruženje s utjecajem na osuđenika. S druge strane penološkim tretmanom je uobičajeno podrazumijevati, naravno, ukoliko nije drugačije definiran, njegovu klasičnu formu, čija područja Milutinović (1976, str. 539) navodi kao oblike "institucionalnog tretmana osuđenika, za koje se smatra da ispoljavaju rehabilitaciono dejstvo". To su moralno-pedagoški odgoj, obrazovanje, osuđenička samouprava, nagrađivanje i kažnjavanje, priprema za otpust, organizacija slobodnog vremena, te primjena psihoterapije i grupnog rada. Pri takvom određenju penološkog

⁵ Npr. resocijalizacija kao cilj (prihvaćena i u našem sistemu izvršenja kazne lišenja slobode) ukoliko ju se ne smjesti u neki referentni okvir ne može predstavljati jasan i mjerljiv cilj u nekom evaluacijskom istraživanju.

⁶ Text of Footnote Milutinović (1976, str. 509) pod tretmanom u širem smislu podrazumijeva "postupanje sa izvršiocima krivičnih djela, kako u krivičnom postupku, tako i u procesu izvršenja krivičnih sankcija i kasnije, u postpenalnom periodu, s tim što se on promatra u svim fazama sa stanovišta resocijalizacije, kao najvažnijeg cilja krivične sankcije".

tretmana a u slučaju provjere njegove efikasnosti logično se otvara pitanje odnosa efikasnosti i tretmanskih područja međusobno (Adams, 1974a). Stoga je u najvećoj većini znanstveno relevantnih studija s ovog područja gotovo redovito jedan od osnovnih ciljeva provjere uspješnosti bilo kojeg penološkog tretmana, vezan uz pokušaj definiranja elementarnih područja u promatranom tretmanu koja najznačajnije doprinose traženoj razini efikasnosti.

Kriminološka istraživanja najčešće su usmjerena na istraživanje relacija između rezultata nekog procesa (preventivnog, sudskog, tretmanskog) i širokog spektra socio-demografskih varijabli. Općenito govoreći pokazalo se da ove varijable imaju slabu prediktivnu moć, naročito kada je u pitanju uspješnost u nekom od oblika penološkog tretmana (Miller i Dinitz, 1973).

Iz širokog spektra sociodemografskih varijabli potrebno je osvrnuti se na samo jedan segment tog prostora - pretežnost boravka u mikrosocijalnom okruženju osuđenih osoba u dobi do 11 godina starosti, koji se u ovom radu izučava kao izvjestan prediktor uspješnosti penološkog tretmana. Izuzetno rijetki navodi u literaturi (Ulugtekin 1989, Gibbens, 1984) stavljaju ova dva prostora u vezu. Zato je potrebno ukazati na te veze putem veza kojima se u literaturi poklanja više pažnje, a odnose se na relacije između boravka u mikro socijalnom okruženju u doba djetinjstva i kasnijih poteškoća u ponašanju pa i delinkvenciji. Iz tih rezultata je moguće samo indirektno zaključivati o tendenciji k većoj ili manjoj uspješnosti penološkog tretmana.

Kao što navode Clark i Clark (1987)

najupečatljiviji zapadni model za razvoj čovjeka je stanovište da prve godine života imaju presudan utjecaj na kasniji razvoj i obilježja odrasle osobe. Yarrow (1961, prema Clarke i Clarke, 1987) se pridružuje tim postavkama, potvrđujući da se vrijednost ranog dječjeg iskustva za kasniji razvoj već mnogo puta ponavljano potvrdila. Isto tako Rutter (1987) navodi kako naročito u ranom djetinjstvu matrica unutar koje se dijete razvija predstavlja područje gdje se stvaraju najjače emocionalne veze i osnova na kojoj se započinje njegov najintenzivniji lični život. Jedan od najvećih pobornika značaja obitelji, naročito majke, na razvoj djeteta je svakako Bowlby (1985). On tako smatra da duga separacija djeteta od majki (ili osobe koja ju zamjenjuje) tokom prvih godina života jest najvažniji uzrok razvoja delinkventnog karaktera i trajno lošeg ponašanja. Danas se međutim ovako ekstremna mišljenja podvrgavaju provjerama i donekle dovode u pitanje.

Prema pretpostavkama Clarke i Clarka (1987) psihološko iskustvo, koje predstavlja nešto više od šturih prolaznih učinaka, mora obuhvatiti učenje tj. promjenu ponašanja koja se proteže u vremenu. Zato će obim i trajanje ovisiti od dužine i jačine iskustava i uzrasta djeteta, a i naročito od količine i intenziteta kasnijih ojačavanja i ponavljanja. Tako će rano učenje imati slab učinak ako se ne ponavlja, jer ono "izblijedi" tokom vremena i nema dugoročnijeg utjecaja na ponašanje u odrasloj dobi. Isto tako Rutter (1987) upozorava kako se zapostavlja vjerojatnost da su osim ranih i kasnija iskustva mogla biti također devijantna.

Iz dosadašnje prezentacije problema ovakvih istraživanja, s jedne strane evaluacije

uspješnosti penološkog tretmana i s druge strane pretežnosti boravka osuđenih osoba u mikrosocijalnom okruženju u djetinjstvu, proizlazi slaba teorijska i znanstvena utemeljenost veza i između ova dva prostora. Tim prije to predstavlja izazov kako za praktičnu tako i znanstvenu bazu. Stoga se kao cilj ovog rada postavlja izučavanje kanoničkih i kvazikanoničkih veza uspješnosti penološkog tretmana i pretežnosti boravka u mikrosocijalnoj sredini u vrijeme do 11 godine starosti osuđene osobe. Na temelju nekih istraživanja, koja samo indirektno upućuju na smjer veza penološki tretman - mikrosocijalna sredina, moguće je pretpostaviti veću uspješnost u prvim fazama tretmana kod osuđenika koji su u vrijeme djetinjstva živjeli pretežno u cjelovitim obiteljima, a manje u necjelovitim ili u uvjetima izvan obitelji.

2. METODE ISTRAŽIVANJA

2.1. UZORAK ISPITANIKA

Kako je svrha ovog ispitivanja mjerenje efikasnosti penološkog tretmana u toku njegovog provođenja, to se formirani slučajni uzorak od 406 osuđenih osoba, koje su u vrijeme ispitivanja boravile u Prijemnom odjelu KPD Lepoglava, promatran u nekoliko vremenskih točaka ispitivanja, broičano razlikuje od točke do točke.

U prvoj vremenskoj točki koja se odnosi na mjerenje tretmana nakon 3 mjeseca izdržavanja kazne lišavanja slobode promatrano je 222 osuđene osobe. Nakon 6 mjeseci tretmana slijedilo je novo testiranje kojim je obuhvaćena 151 osuđena osoba. Budući se ovim radom analiziraju

samo rezultati mjerenja tretmanskih efekata u prve dvije vremenske točke, to daljnje uzorke ispitanika nije potrebno navoditi. Do smanjivanja broja ispitanika u navedenim uzorcima došlo je kako zbog organizacijskih poteškoća u toku samog istraživanja tako i zbog premještaja osuđenih osoba, u druge kazneno popravne institucije. Svi ispitanici su osobe muškog spola u dobi od 21 do 60 godina starosti, osuđene na izdržavanje kazne duže od jedne godine.

2.2. UZORAK VARIJABLI I NAČIN ISTRAŽIVANJA

Indikatori uspješnosti penološkog tretmana u toku njegovog provođenja uzeti su iz Penološke ankete koja u svom izvornom obliku sadrži 199 varijabli. Metodom glavnih komponenta za svaku vremensku točku posebno, dobivena je prva glavna komponenta uspješnosti penološkog tretmana koju sačinjava 50 varijabli. Za potrebe ovog rada penološki tretman definiran je uz pomoć ovih varijabli:

1. Kakav je bio radni učinak ispitanika na radnom mjestu na kome je pretežno radio? (027)
2. Koliko je ispitanik imao "škarta" na radnom mjestu na kome je pretežno radio? (028)
3. Kakav je bio odnos ispitanika prema stroju, alatu, opremi i sl. na radnom mjestu na kome je pretežno radio? (029)
4. Kakav je bio odnos ispitanika prema ostalim osuđenicima na radnom mjestu na kome je pretežno radio? (030)
5. Kakav je bio odnos ispitanika prema prvoj nadređenoj osobi u procesu rada na radnom mjestu na kome je pretežno radio? (031)

6. Kakva je bila uspješnost ispitanika u usmjerenom obrazovanju? (037)
7. Kakva je bila ukupna uspješnost ispitanika u aktivnostima slobodnog vremena? (067)
8. Kakav je bio odnos ispitanika prema prvoj pretpostavljenoj osobi u domeni aktivnosti slobodnog vremena? (068)
9. Kakav je bio odnos ispitanika prema ostalim osuđenim osobama u domeni aktivnosti slobodnog vremena? (069)
10. Kakav je bio odnos ispitanika prema opremi i materijalu u domeni slobodnog vremena? (070)
11. Kako ocjenjujete ukupnu aktivnost ispitanika u svim oblicima osuđeničke samouprave, u kojima je sudjelovao tokom prethodnog mjeseca? (99)
12. Kakva je bila pozicija ispitanika u odgojnoj grupi? (105)
13. Da li je ispitanik u proteklom mjesecu dobio nagrade i pogodnosti? (111)
14. Da li je ispitanik u proteklom mjesecu bio disciplinski kažnjavao? (123)
15. Da li je ispitanik imao intervencije stručnjaka (psihijatra, liječnika, psihologa, socijalnog radnika, pedagoga i sl.)? (156)
16. Kako u cjelini ocjenjujete ponašanje ispitanika u proteklom mjesecu u odnosu na prethodni? (174)

Prostor boravka u mikrosocijalnom okruženju osuđenih osoba u dječjoj dobi (do 11 godina) definiran je ovim varijablama:

1. sam (073)
2. u odgojnom zavodu (074)
3. u dječjem domu (075)

4. kod stranih ljudi (076)
5. s rodbinom (077)
6. samo s ocem (078)
7. samo s majkom (078)
8. s ocem i pomajkom (080)
9. s majkom i poočimom (081)
10. s oba roditelja (082)

Navedene varijable su integralni dio jednog opsežnijeg instrumenta (Podaci o ispitaniku) specijalnog konstruiranog za mjerenje socioloških i kriminoloških karakteristika ispitanika.

Etapno mjerenje uspješnosti penološkog tretmana provodili su odgajatelji Kazneno-popravnog doma Lepoglava za svakog ispitanika koji je ušao u uzorak. Procjena je provedena u 4 vremenske točke (nakon 3, 6, 9 i 12 mjeseci) ispunjavanjem Penološke ankete u cjelosti. Za potrebe ovog rada uzete su samo prve dvije vremenske točke.

Informacije sadržane u Podacima o ispitaniku dovele su same osuđene osobe u vrijeme boravka u Prijemnom odjelu. Ispitivanje je bilo grupno a provodili su ga psiholozi navedenog odjela. Ispitivanje je vršeno tokom 1986. i 1987. godine.

2.2. METODE OBRADE PODATAKA

Relacije uspješnosti penološkog tretmana u toku njegovog provođenja i boravka osuđenih osoba u mikrosocijalnom okruženju u dobi do 11 godina analizirane su primjenom programa QCCR (Bosnar, Prot, Momirović, 1984). Karakteristika tog programa sastoji se u analizi relacija dva seta varijabli po osnovama dvaju modela. Prvi klasični biortogonalni kanonički korelacijski model i drugi kvazikanonički, koji se temelji na maksimiziranju kovarijanci linearnih kompozita.

Primjenom obaju modela kanoničke analize povećava se stupanj sigurnosti zaključivanja.

3. REZULTATI

3.1. KANONIČKA KORELACIJSKA ANALIZA USPJEŠNOSTI PENOLOŠKOG TRETMANA U DVIJE VREMENSKE TOČKE I PRETEŽNOSTI BORAVKA OSUĐENIH OSOBA U MIKROSOCIJALNOM OKRUŽENJU U DOBI DO 11 GODINA STAROSTI

Za povezanost prostora uspješnosti penološkog tretmana u toku njegovog trajanja i pretežnosti boravka osuđenih osoba u mikrosocijalnoj sredini u dječjoj dobi odgovoran je jedan par kanoničkih faktora u obje vremenske točke (Tabela 1 i Tabela 2).

Tabela 1.

ZNAČAJNI KANONIČKI KOEFICIJENTI U PRVOJ VREMENSKOJ TOČKI

	KOEFICIJENT DETERMINACIJE	KOEFICIJENT KORELACIJE
1.	.230	.479

Tabela 2.

ZNAČAJNI KANONIČKI KOEFICIJENTI U DRUGOJ VREMENSKOJ TOČKI

	KOEFICIJENT DETERMINACIJE	KOEFICIJENT KORELACIJE
1.	.231	.481

Veze među promatranim prostorima su relativno osrednje i u obje vremenske točke gotovo istovjetne. Već to upućuje na razmišljanja o realnosti veza segmentar-

nog tipa.

Cjelokupni prostor uspješnosti penološkog tretmana definiran je odnosom prema radu, obrazovanju, aktivnostima slobodnog vremena, angažiranosti u osuđeničkoj samoupravi, pozicijom u grupi, pogodnostima i disciplinskim kaznama, intervencijama stručnjaka te ukupnim promjenama na planu ponašanja.

U slučaju prve vremenske točke ovi elementi penološkog tretmana strukturirani su u pravcu pozitivne evaluacije. Najuočljiviji nosioci te uspješnosti (Tabela 3) jesu odsustvo disciplinskog kažnjavanja u toku prva tri mjeseca tretmana uz istovremeno prisustvo nagrada i pogodnosti. To je očito rezultat dobrih odnosa prema radu i svemu što ga okružuje u procesu rada, odnosa prema angažiranosti u slobodnom vremenu te integritetnost u odgojnu grupu. Rezultat toga je i ukupna povoljna procjena ponašanja osuđene osobe u prva tri mjeseca tretmana. Ovako strukturiran prostor penološkog tretmana moguće je procijeniti kao uspješnu uključenost osuđene osobe u penološki tretman, što još ne znači i uspješan tok tretmana u cjelini.

Tako određenom prostoru penološkog tretmana pridružuje se u prostoru pretežnosti boravka osuđene osobe u mikrosocijalnoj sredini u dječjoj dobi (Tabela 4) takva konstelacija koja naglašava pretežnost življenja s oba roditelja ili u nadopunjenoj obitelji, a isključuje život samo s majkom, s rodbinom, odnosno boravak u dječjem domu ili kod stranih ljudi.

Tako strukturirane veze među ova dva prostora sugeriraju razmišljanja o značaju življenja i rane socijalizacije u potpunoj obitelji. Pretpostavka je da te osuđene

osobe i u svojoj mladosti nastavljaju živjeti u potpunim obiteljima, jer se na taj način formiraju neki mehanizmi ili karakteristike koje pomažu adaptaciji osuđene osobe na tretman u penalnoj instituciji. Možda se kod toga radi samo o usvojenosti radnih i drugih navika ili pak o izgrađenosti takvog tipa komunikacije s drugim ljudima koji može olakšati zahtjeve penološkog tretmana. Suprotno tome Ulugtekin (1989) nalazi da u slučajevima osuđenih osoba koje dolaze iz "razorenih" domova postoji tendencija ispoljavanja sindroma "razorene" obitelji u procesu resocijalizacije. U follow-up studiju Gibbens (1984) promatra dva načina utjecaja stabilnosti sredine na recidivizam u posttretmanskome periodu maloljetnih delinkvenata (borstal institucije) i potvrđuje važnost življenja u stabilnom okruženju u prvih pet godina života za kasnije ne recidiviranje.

Ove pretpostavke potrebno je prihvatiti s rezervom jer se zaključivanje temelji samo na formalnom pristupu strukturi obitelji cjelovite-necjelovita, nedopunjena i slično, a ne i na kvaliteti života u toj obitelji. To time prije što autorima ovog rada nisu dostupna neka istraživanja ovog ili sličnih problema, koja bi potkrijepila ili opovrgla ove nalaze.

Drugu vremensku točku u prostoru uspješnosti penološkog tretmana (Tabela 3), koja je mjerena nakon 6 mjesječnog boravka osuđenih osoba u penološkoj instituciji, opisuje prvi kanonički faktor uspješnog protoka tretmana. Sva promatrana tretmanska područja gotovo podjednako doprinose toj uspješnosti. Premda je došlo do smanjenja uzorka, struktura ovog faktora omogućava potvrdu pretpostavke, prema kojoj uspješno

započet tretman tendira daljnjoj uspješnosti. Potvrdu ovakvih tretmanskih tendencija nalazi se i u maloljetničkoj populaciji (Bujanović-Pastuović, Bašić, 1982). Međutim ispitivanje Wheelera a nešto kasnije i Gläsera (prema Gläser, Stratton, 1972) pokazala su da se uspješnost tretmana osuđenika u nekim aspektima tog procesa u njegovom toku kreće u obliku obrnute krivulje (Slovo U). To je Wheeler utvrdio u odnosu na prihvaćenost konvencionalnih, odnosno kriminogenih normi od strane osuđenika u raznim fazama tretmana. Gläser je, komparirajući grupe zatvorenika u pet federalnih zatvora koji su se nalazili u različitim fazama izvršenja kazne lišenja slobode (nakon prvog tjedna, nakon 6 mjeseci, između prve i posljednje godine, te tri mjeseca pred otpust), utvrdio slična tretmanska kretanja (uspon-pad-uspon) u prostoru obrazovanja, rada i profesionalnog osposobljavanja, očekivanja pomoći od roditelja i obitelji nakon tretmana, te u odnosu na intenzitet druženja sa drugim osuđenicima.

Kao i u slučaju penološkog tretmana tako i u slučaju boravka ispitanika u mikrosocijalnoj sredini u dječjoj dobi (Tabela 4) primjetna je podudarnost u strukturi kanoničkih faktora u prvoj i drugoj vremenskoj točki. Za boravak u mikrosocijalnoj sredini u dječjoj dobi u drugoj vremenskoj točki jasno je izražen svojevrsan polaritet. S jedne strane ovim kanoničkim faktorom opisuje se boravak u potpunoj i/ili nepotpunoj obitelji a s druge strane izostanak boravka u dječjem domu ili kod stranih ljudi.

Činjenica da je ekstrahirano samo jedan par kanoničkih faktora sa relativno osrednjom kanoničkom korelacijom omogućava

zaključak o relativno slaboj povezanosti promatranih prostora, premda se sličnom konstelaciju faktora u obje vremenske točke potvrđuje izvjesna važnost mikro socijalnog prostora. Ulugtekin (1989) je utvrdio da maloljetni delinkventi odvojeni od njihovih obitelji, prije nego je delinkventno ponašanje započelo, ispoljavaju znatno nižu "tendenciju za resocijalizaciju" od onih kod kojih to nije bio slučaj. U sličnim istraživanjima svakako bi trebalo promatrati ovaj prostor ne samo kroz formalne pokazatelje nego i kroz kvalitetu odnosa i življenja u takvoj sredini.

Tabela 3.

KANONIČKI FAKTOR U PRVOM SETU

	CAN 1/1*	CAN 1/2*
PT-027	.14	.38
PT-028	.27	.19
PT-029	.37	.35
PT-030	.46	.55
PT-031	.30	.56
PT-037	-.11	.21
PT-067	.36	.36
PT-068	.35	.51
PT-069	.42	.45
PT-070	.40	.50
PT-099	-.09	.25
PT-105	.31	.47
PT-111	.59	.67
PT-123	-.52	-.51
PT-156	-.08	-.22
PT-174	.30	.52

* oznaka vremenske točke

Tabela 5.

SVOJSTVENE VRIJEDNOSTI, PROPORCIJA VARIJANCE I KUMULATIVNI ZBIR PROPORCIJA VARIJANCE U PRVOJ VREMENSKOJ TOČKI

	SVOJSTVENA VRIJEDNOST	PROPORCIJA VARIJANCE	KUMULATIVNO
1.	.829	.682	.682
2.	.180	.148	.830

zadnja značajna svojstvena vrijednost

Tabela 4.

KANONIČKI FAKTOR U DRUGOM SETU

	CAN 1/1	CAN 1/2
SKA 073	.07	.14
SKA 074	.06	-
SKA 075	.36	.66
SKA 076	.28	.48
SKA 077	.35	.18
SKA 078	-.10	.08
SKA 079	.72	.14
SKA 08	0 .00	-.13
SKA 081	-.28	-.44
SKA 082	-.69	-.24

3.2. KVAZIKANONIČKA ANALIZA USPJEŠNOSTI PENOLOŠKOG TRETMANA U DVIJE VREMENSKE TOČKE I PRETEŽNOSTI BORAVKA OSUĐENIH OSOBA U MIKROSOCIJALNOM OKRUŽENJU U DOBI DO 11 GODINA STAROSTI

Kanonička analiza kovarijanci u obje vremenske točke ekstrahirala je po dva para kvazikanoničkih faktora (Tabela 5. i Tabela 6.). Iz Tabela 7. i Tabele 8. vidljiva je nešto niža kanonička korelacija među kvazikanoničkim parovima faktora u prvoj vremenskoj točki nego u drugoj vremenskoj točki. U oba slučaja radi se o relativno niskim kanoničkim koeficijentima.

Tabela 6.

SVOJSTVENE VRIJEDNOSTI, PROPORCIJA VARIJANCE I KUMULATIVNI ZBROJ PROPORCIJA VARIJANCE U DRUGOJ VREMENSKOJ TOČKI

	SVOJSTVENE VRIJEDNOSTI	PROPORCIJA VARIJANCE	KUMULATIVNO
1.	1.073	.646	.646
2.	.197	.118	.764

zadnja značajna svojstvena vrijednost

Tabela 7.

KORELACIJE KVAZIKANONIČKIH FAKTORA U PRVOJ VREMENSKOJ TOČKI

	FAC ₁	FAC ₂
FAC ₁	.33	-.00
FAC ₂	-.00	.29

Tabela 8.

KORELACIJE KVAZIKANONIČKIH FAKTORA U DRUGOJ VREMENSKOJ TOČKI

	FAC ₁	FAC ₂
FAC ₁	.35	-.00
FAC ₂	-.00	.38

Prvi kvazikanonički faktor u prostoru uspješnosati penološkog tretmana u prvoj vremenskoj točki (nakon tromjesečnog boravka u penalnoj instituciji) određuje izrazita uspješnost na svim promatranim tretmanskim područjima (Tabela 9). U prostoru odnosa prema slobodnom vremenu ističe se opći uspjeh i uključenost, te odnos prema opremi, drugim osuđenim osobama i prema nadređenoj osobi. Slično je i u prostoru odnosa prema radu u kojem je osuđena osoba dobro integrirana u radnu sredinu (i u odnosu na osuđene i u odnosu na nadređene), radni učinak je također dobar, a "škarta" nema. Ukupnoj uspješnosti značajno

doprinosi i dobra integriranost u odgojnu grupu, dobivanje pogodnosti i nagrada, odnosno izostanak disciplinskih mjera, te ukupno poboljšano ponašanje.

Tako imenovanom prvom kvazikanoničkom faktoru u prostoru uspješnosti penološkog tretmana u prvoj vremenskoj točki odgovara prvi kvazikanonički faktor u prostoru boravka osuđene osobe u mikrosocijalnom okruženju u djetinjstvu (Tabela 10). Taj prostor određen je pretežnim življenjem u to vrijeme s oba roditelja, odnosno u nadopunjenoj obitelji, te isključenjem pretežnosti življenja s rodbinom, kod stranih ljudi u dječjem domu, odnosno samostalno.

Tabela 9.

SKLOP (P) I STRUKTURA (S) KVAZIKANONIČKIH FAKTORA PRVOG SETA U PRVOJ VREMENSKOJ TOČKI

	FAC ₁ (P)	FAC ₁ (S)	FAC ₂ (P)	FAC ₂ (S)
PT-027	.57	.67	-.50	-.61
PT-028	.55	.59	-.25	-.36
PT-029	.66	.74	-.39	-.51
PT-030	.72	.80	-.37	-.51
PT-031	.71	.79	-.39	-.53
PT-037	-.10	-.02	-.45	-.43
PT-067	.70	.59	.57	.43
PT-068	.80	.70	.55	.39
PT-069	.78	.67	.54	.39
PT-070	.79	.68	.55	.40
PT-099	.22	.23	-.01	-.05
PT-105	.71	.74	-.18	-.32
PT-111	.47	.42	.26	.17
PT-123	-.48	-.51	.13	.22
PT-156	-.29	-.35	.33	.38
PT-174	.28	.30	-.08	-.14

Tabela 10.

SKLOP (P) I STRUKTURA (S) KVAZIKANONIČKIH FAKTORA DRUGOG SETA U PRVOJ VREMENSKOJ TOČKI

	FAC ₁ (P)	FAC ₁ (S)	FAC ₂ (P)	FAC ₂ (S)
SKA-073	.28	.29	.05	.11
SKA-074	.11	.09	-.09	-.06
SKA-075	.38	.33	-.29	-.21
SKA-076	.45	.47	.09	.18
SKA-077	.68	.59	-.43	-.30
SKA-078	.07	.03	-.22	-.21
SKA-079	.24	.41	.84	.89
SKA-080	.01	.00	-.05	-.05
SKA-081	-.16	-.11	.27	.23
SKA-082	-.73	-.79	-.29	-.43

Iz prethodne analize jedinog kanoničkog faktora i prvog kvazikanoničkog faktora u prvoj vremenskoj točki, vidljiva je visoka međusobna podudarnost u oba seta varijabli. To potvrđuju i visine korelacije kanoničkih i kvazikanoničkih faktora (Tabela

11 i Tabela 12) te vrijednosti koeficijenta kongruencije (Tabela 13 i Tabela 14). Stoga je interpretaciju jednog para kanoničkog faktora moguće prihvatiti i kao interpretaciju veza prvog para kvazikanoničkog faktora.

Tabela 11.

KORELACIJE KANONIČKIH I KVAZIKANONIČKIH DIMENZIJA PRVOG SETA U PRVOJ VREMENSKOJ TOČKI

	FAC1	FAC2
CAN1	.60	.20

Tabela 12.

KORELACIJE KANONIČKIH I KVAZIKANONIČKIH DIMENZIJA DRUGOG SETA U PRVOJ VREMENSKOJ TOČKI

	FAC1	FAC2
CAN1	.85	.45

Tabela 13.

KONGRUENCIJA KANONIČKIH I KVAZIKANONIČKIH STRUKTURA PRVOG SETA U PRVOJ VREMENSKOJ TOČKI

	FAC1	FAC2
CAN1	.90	-.13

Tabela 14.

KONGRUENCIJA KANONIČKIH I KVAZIKANONIČKIH STRUKTURA DRUGOG SETA U PRVOJ VREMENSKOJ TOČKI

	FAC1	FAC2
CAN1	.90	.57

Struktura drugog kvazikanoničkog faktora u prostoru uspješnosti penološkog tretmana (Tabela 9) bitno je drugačija od strukture prvog kvazikanoničkog faktora u istom prostoru. Iako se u biti radi o negativno usmjerenom faktoru (neuspješnijem tretmanu), ipak se područje slobodnog vremena ističe kao dominantan prostor pozitivnog angažmana i djelovanja. Kako se ovdje radi o parcijalnoj uspješnosti u prvom tretmanskom tromjesečju, logično je da se i pogodnosti i disciplinske mjere izmjenjuju, jer i ukupno ponašanje oscilira. Na to upućuje i podatak o potrebi posebnog interveniranja od strane stručnjaka (psihologa, psihijatra, socijalnog radnika i sl.).

U setu varijabli kojima se opisuje pretežni boravak osuđene osobe u mikrosocijalnoj sredini u periodu djetinjstva, kada je u pitanju drugi kvazikanonički faktor (Tabela 10), uočljiva je pretežnost življenja ne samo u jednom okruženju. Tako se skupina osuđenih osoba opisana ovim kvazikanoničkim faktorom u vrijeme djetinjstva pretežno nalazila s rodbinom, s oba roditelja, u dječjem domu, samo s ocem, a nije živjela samo s majkom, s majkom i poočimom.

Interpretabilnost veza otežana je prije svega iz dosta difuzne strukture drugog kvazikanoničkog faktora u prostoru pretežnosti boravka osuđene osobe u djetinjstvu. To se može potkrijepiti i visinom varijance koja je za ovaj kvazikanonički faktor prilično niska (.16, Tabela 5) za razliku od prvog kvazikanoničkog faktora (.68). Znači da je relativno malo zajedničkog varijabiliteta

u tako strukturiranom kvazikanoničkom paru faktora. Razlog tome možda leži i u slabo definiranim prostorima koja se mjere.

Prvi kvazikanonički faktor u drugoj vremenskoj točki koji je definiran u prostoru uspješnosti penološkog tretmana (Tabela 15) gotovo je identičan s prvim kvazikanoničkim faktorom tog prostora u prvoj vremenskoj točki, kao i s pripadnim kanoničkim faktorom. To znači da se ovaj kvazikanonički faktor može imenovati kao faktor uspješnog protoka penološkog tretmana. Odnosi se to podjednako na područje odnosa prema radu, odnosa prema slobodnom vremenu, uključenosti u odgojnu grupu i osuđeničku samoupravu, prisustvo pogodnosti, odsustvo disciplinskih mjera i poboljšano ponašanje.

U prostoru pretežnosti boravka osuđene osobe u mikrosocijalnoj sredini prvi kvazikanonički faktor u drugoj vremenskoj točki (Tabela 16) dominantno je definiran življenjem s oba roditelja, te odsustvom boravka u dječjem domu ili kod rodbine. Tome se pridružuje i boravak s majkom i poočimom, odnosno ne boravak kod stranih ljudi. I ovdje se radi o ponavljanju strukture prvog kvazikanoničkog i kanoničkog faktora iz prve vremenske točke, što potvrđuju vrijednosti korelacija kanoničkih i kvazikanoničkih dimenzija (Tabela 17, Tabela 18, Tabela 19 i Tabela 20). Taj tip veza u ovom radu već je interpretiran, a s obzirom na relativno nisku povezanost kvazikanoničkog para faktora tako izvedene analize treba pomno provjeravati. To i stoga što za utvrđivanje tih rezultata nema dokaza iz drugih izvora literature.

Tabela 15.

SKLOP (P) I STRUKTURA (S) KVAZIKANONIČKIH FAKTORA PRVOG SETA U DRUGOJ VREMENSKOJ TOČKI

	FAC ₁ (P)	FAC ₁ (S)	FAC ₂ (P)	FAC ₂ (S)
PT-027	.79	.79	-.09	-.13
PT-028	.60	.59	.24	.21
PT-029	.79	.79	.09	.04
PT-030	.83	.84	-.18	-.23
PT-031	.80	.81	-.19	-.24
PT-037	-.21	-.18	-.56	-.54
PT-067	.60	.59	.23	.20
PT-068	.71	.70	.20	.16
PT-069	.70	.69	.21	.17
PT-070	.72	.70	.23	.19
PT-099	.47	.48	-.07	-.10
PT-105	.75	.77	-.22	-.26
PT-111	.48	.47	.20	.17
PT-123	-.46	-.48	.30	.32
PT-156	-.16	-.19	.53	.54
PT-174	.54	.55	-.26	-.29

Tabela 16.

SKLOP (P) I STRUKTURA (S) KVAZIKANONIČKOG FAKTORA DRUGOG SETA U DRUGOJ VREMENSKOJ TOČKI

	FAC ₁ (P)	FAC ₁ (S)	FAC ₂ (P)	FAC ₂ (S)
SKA-073	.28	.32	.18	.25
SKA-075	.66	.53	-.57	-.41
SKA-076	.36	.40	.17	.25
SKA-077	.51	.50	-.02	.10
SKA-078	.11	.11	.00	.03
SKA-079	.19	.35	.66	.71
SKA-080	.01	.02	.04	.04
SKA-081	-.26	-.13	.52	.46
SKA-082	-.65	-.77	-.48	-.64

Tabela 17.

KORELACIJE KANONIČKIH I KVAZIKANONIČKIH DIMENZIJA PRVOG SETA U DRUGOJ VREMENSKOJ TOČKI

	FAC ₁	FAC ₂
CAN1	.69	-.33

Tabela 18

KORELACIJE KANONIČKIH I KVAZIKANONIČKIH DIMENZIJA DRUGOG SETA U DRUGOJ VREMENSKOJ TOČKI

	FAC ₁	FAC ₂
CAN1	.74	-.26

Tabela 19

KONGRUENCIJA KANONIČKIH I KVAZIKANONIČKIH STRUKTURA PRVOG SETA U DRUGOJ VREMENSKOJ TOČKI

	FAC ₁	FAC ₂
CAN1	.93	-.27

Tabela 20.

KONGRUENCIJA KANONIČKIH I KVAZIKANONIČKIH STRUKTURA DRUGOG SETA U DRUGOJ VREMENSKOJ TOČKI

	FAC ₁	FAC ₂
CAN1	.78	-.05

Kao i kod drugog kvazikanoničkog faktora u prostoru penološkog tretmana u prvoj vremenaskoj točki i drugi kvazikanonički faktor u drugoj vremenskoj točki definiran je kao neuspješan tok tretmana procjenjen u druga tri mjeseca (Tabela 15). I ovdje se uočava pozitivan angažman u sferi slobodnog vremena, a istovremeno se radi o pogoršanom ponašanju.

Njemu pripadni kvazikanonički faktor u prostoru pretežnosti boravka osuđenika u mikrosocijalnoj sredini u djetinjstvu (Tabela 16) definiran je pretežnošću ne življenja samo s majkom ili ne življenja s majkom i poočimom. S druge strane određen je boravkom u dječjem domu, te pretežnim življenjem s oba roditelja.

Ovakvi rezultati još jednom potvrđuju potrebu jasnijeg elaboriranja varijabli ili potrebu za kvalitetnijim pokrivanjem prostora koji se ispituje. Naime, vrlo je teško istovremeno iz istog podatka - živi s oba roditelja u djetinjstvu - pronaći adekvatnu interpretaciju kada su u pitanju uspješna ili neuspješna resocijalizacija kada se nema podataka o kakvoj se obitelji zapravo radi. Stručnoj javnosti jasno je da formalno cjelovita obitelj može imati različite kvalitete življenja. Pretpostavka je da se u vezama ovih dvaju parova kvazikanoničkih faktora nalazi cjelovita obitelj koja nema prerogative dobrog socijalizacijskog faktora.

4. ZAKLJUČAK

Ući u ovakva istraživanja znači baviti se samo segmentima izučavanog problema. Naime, pretežnost boravka u mikrosocijalnim okruženjima samo je jedan od mogućih

faktora iz prostora sociodemografskih varijabli koji mogu utjecati na uspješnost tretmana i kao takve ih treba promatrati. Pri tome treba imati na umu da se radi o faktoru koji s protokom vremena poprima različite forme (mijenjanje sredina) nama u ovom trenutku nepoznate, a koje sa sobom nose kumulativne efekte u tretman. Sve to, uz naprijed konstatiranu formaliziranost varijabli iz prostora pretežnosti boravka u mikrosocijalnoj sredini, otežava kako interpretaciju dobivenih rezultata tako i mogućnost predikcije uspješnosti tretmana na temelju ovih varijabli.

Tretman u ovom istraživanju definiran je uobičajenim područjima klasičnog penološkog tretmana kao što su: rad, obrazovanje, slobodno vrijeme, osuđenička samouprava, grupa, pogodnosti i kazne, te specifične stručne intervencije.

Boravak u mikrosocijalnoj sredini osuđene osobe u dobi do 11 godina života definiran je životom u: cjelovitoj obitelji, necjelovitoj obitelji (raznih formi), nadopunjenoj obitelji, kod rodbine, kod stranih ljudi, u dječjem domu, te samostalno.

Kanoničkom i kvazikanoničkom analizom utvrđena je veza ova dva prostora. Premda su kanoničke veze relativno niske, što je bilo i za očekivati, jer se radi samo o jednom vrlo uskom prediktorskom skupu varijabli, dobiveni podaci sugeriraju tendenciju prema kojoj je uspješniji tretman i nakon tri i nakon šest mjeseci moguće očekivati kod osuđenih osoba koje su u svojem djetinjstvu imale iskustvo življenja u cjelovitim ili nadopunjenim obiteljima. Za tendenciju neuspješnog ili manje uspješnog tretmana "okrivljuje" se pretežnost življenja izvan obitelji (u dječjem domu) u nadopunjenim ali

i cjelovitim obiteljima. Uočljiv je i podatak da uspješno započeti penološki tretman, u konstelaciji pretežnosti boravka u cjelovitoj ili nadopunjenoj obitelji, tendira zadržavanju istog smjera iz prve u drugu vremensku točku.

Rezultati, međutim, nemaju takvu razinu općenitosti da bi bilo moguće davati bilo

kakve aplikativne smjernice. Problem treba nadalje izučavati, uz sve dodatne predradnje koje bi u tom slučaju naročito trebalo uvažavati. To se odnosi prvenstveno na potrebu teoretskog okvira tretmanskog programa i takvu strukturu mjernog instrumentarija koji bi omogućio dublje ulaženje u problem veza dvaju prostora.

5. LITERATURA

1. ADAMS, sS. (1974): Evaluativne research in corrections. Status and prospects. Federal probation, Vol. 38, br. 1, str. 14-21.
2. ADAMS, S. (1974a): Measurement of effectiveness and efficiency in corrections. (u) Glaser, D. (ed): Handbook of criminology. Rand McNally college publishing company, Chicago.
3. ADAMS, S. (1977): Evaluating correctional treatments. Criminal justice and behavior. Vol. 4, br. 4, str. 323-339.
4. BETO, G. (1970): A philosophy of corrections. The journal of correctional education. Vol. 12, br. 4, str. 17-23.
5. Bosnar, K., Prot, F., Momirović, K. (1984): Neke relacije između kanoničke i kvazikanoničke analize. U: Momirović, K., i sur. Kompjuterski programi za klasifikaciju, selekciju, programiranje, i kontrolu treninga. Institut za kineziologiju, Fakulteta za fizičku kulturu, Sveučilišta u Zagrebu. (5-22).
6. Bowlby, J. (1985): Child care and the growth of love. Pe nguin Books.
7. BUJANOVIĆ-PASTUOVIĆ, R., BAŠIĆ, J. (1982): Povezanost efikasnosti resocijalizacije i zavodskog tretmana maloljetnika s poremećajima u ponašanju u SR Hrvatskoj. Defektologija. 18, 1-2, 145-153.
8. CLARKE, M. ANN, CLARKE, A.D.B. (1987): Formativne godine. U: Rano iskustvo. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 15-35.
9. GIBBENS, T.C.N. (1984): Borstal boys after 25 years. Brit.J.Criminol. 24, 1, 49-61.
10. GLASER, D, i J.R.STRATTON (1972): Measuring inmate change in prison. (u) Carter, R.M.; D.Glaser i L.T. Wilkins: Correctional institutions. J.B. Lippincot company, Philadelphia. str. 263-273.

11. Klockars, C.B. (1975): The true limits of the effectiveness of correctional treatment. The prison journal, Vol. 55, br. 1, 1975, str. 53-65.
12. MAJS, J.B. (1975): Crime and its treatment. Longman group limited, London.
13. Miller, S.J. i S. Dinitz (1973): Measuring institutional impact. Criminology, Vol. 11, br. 3, str. 417-426.
14. MILUTINOVIĆ, M. (1976): Kriminologija sa osnovama kriminalne politike i penologije, Savremena administracija, Beograd.
15. QUAY, H.C. (1977): The three faces of evaluation. Criminal justice and behavior. Vol. 4, br. 4, str. 341-355.
16. REED, J.A. (1974): Program evaluation research. Federal probation, Vol. 38, br. 1, str. 37-41.
17. RUTTER, M. (1987): Separacija roditelj-dete: psihološki učinak na decu. U: Radno iskustvo. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 159-191.
18. Scott, R. (1977): Corrections in the year 2000. Criminal justice and behavior. Vol. 4, br. 1, str. 63-76.
19. TOCH, H. (1979): The psychology of crime and criminal justice. Holt, Rinehart and Winston, New York, str. 106-132.
20. ULUGTEKIN, S. (1989): Family background and resocialization of Turkish delinquents. International journal of offender therapy and comparative criminology. Vol. 23, br. 1, str. 27-35.
21. WILKINS, L.T. (1972): Evaluation of penal treatment. (u) Carter, R.M.; D. Glaser and L.T. Wilkins: Correctional institutions. J.B. Lippincott company, Philadelphia, str. 509-524.

RELATIONS BETWEEN THE SUCCESS OF THE PENOLOGIC TREATMENT AND STAY IN THE MICROSOCIAL ENVIRONMENT OF PERSONS CONVICTED AT CHILD AGE ⁷

Summary

The purpose of this paper is to study connections between the success of the penologic treatment (16 variables) measured at the two time spots (after 3 and after 6 months) and the predominance of stay at the microsocial environment till the age of eleven (10 variables).

The sample consisted of convicted persons from the Penalty institution Lepoglava, who were at the beginning of their penologic treatment. At the first time spot 222 convicted persons were tested, while at the second time spot 151 convicted persons were tested.

⁷ This paper is part of the investigation project "Relations of psychological, sociological and criminological characteristics of convicted persons and their behavior during serving their sentence", that has been realized at the Faculty of defectology, University of Zagreb.